

KUR'ÂN'I NASIL TEFSİR ETMELİYİZ ?

M. NÂSİRÜDDİN EL-ELBÂNÎ

Çev.: DOÇ. DR. NECATİ KARA **

Hamd Allah'a aittir. O'na hamdeder, O'ndan yardım ister, O'ndan af dileriz. Nefislerimizin kötülüklerinden, amellerimizin kötülerinden Allah'a sığınırız. Allah kimi hidâyete erdirirse Onu kimse döndüremez, kimi de sapıtırsa onu da kimse hidâyete erdiremez. Allah'tan başka İlah bulunmadığına, O'nun tek ve şeriksiz olduğuna ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve Resûlu olduğuna şahadet ederim. *"Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla korkun!...", "Ey İnsanlar! Sizi yaratan Rabbinizden korkun...."*, *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin..."*

Bu mukaddimeden sonra şurası kesin olarak bilinmelidir ki en hayırlı söz, Allah'ın kelimidir, en hayırlı yol gösterme Rasûlun hidâyetidir. İşlerin en kötüsü ise sonradan icat edilen bidatlerdir.

Kur'ân'ı tefsir etmesi açısından sünnete hiç bir değer atfetmeyen bir takım eserlerin ortaya çıkması münasebetiyle size bu konuyu sunmağı münasip buldum. *"İyilik ve takvada yardımlaşınız..."* âyetinin doğrultusunda bu çok önemli mesele çerçevesinde bendeki az ilimle size bir şeyler vermeği istedim.

Hepimiz kesin olarak biliriz ki İslamın dusturu, Allah'ın Muhammed(s.a.v.)'in kalbine indirdiği Kur'ân'dır. Yine bizce malumdur ki, her ne kadar Allah'ın kitabından bir çok âyeti tefsir ederken hevalarını hakem kılanlar az olmasa da insanların

* Bu makale, ilk olarak 1410 senesinin Cemâziyel-âhir ayının 14. pazar gecesi Benî Hâşim Mescidinde konferans olarak sunulmuş, daha sonra Savtu'l-Ümme Dergisinde yayınlanmıştır. (Savtu'l-Ümme, XXII/12, Aralık-1990, Varanasi, İndia, s. 9-24)

** Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı.

bir çoğu, akıllarını hakem kılıp Arap lügatı bilgileriyle Kur'ân'ı anlamaya yönelmişlerdir. Bundan dolayı ilim sahibi insanların; daha önce ortaya çıkan veya yarım asırdan beri işittiğimiz, kendilerini Kur'ân'a nisbet edip "**Kur'âncılar**" diye isimlendiren ve İslamın sadece Kur'ândan ibaret olduğunu iddia eden bu ekolle savaşmaları ve onları hükümsüz kılmak için mücadele etmeleri vacip olmuştur.

Şu an bu eski gruba benzeyen yeni bir grup daha ortaya çıktı. Her ne kadar yukarıdaki grubun insanlara söyledikleri gibi sadece Kur'ân bize yeter demeseler de. Bizim İslamın sadece Kur'ân'dan ibaret olduğunu haykıranların bu görüşlerinin yanlışlığını isbat etmemize gerek yoktur. Ancak biz İslamın Kur'ân ve Sünnet'ten ibaret olduğunu savunan fakat heva ve hevesleri veya akılları kendilerini "**Sünnet**" hakkında kendilerini yanıltıp sadece Kur'ân'a itimat eden insanların durumuna düşüren birtakım insanların yanıldıklarını ortaya koymak istiyoruz. Bundan dolayı bazılarının takip ettiği bu yolun ne kadar tehlikeli olduğunu açıklamak isterim.

Biz hepimiz Hz. Peygamber'e hitab eden Rabbimizin şu emrini biliriz: "*Biz sana Zikr(Kur'ân)'ı indirdik ki sana indirileni insanlara açıklayasın...*" Kitap ve Sünnete müracatı emreden âyetlerde sünnete yönelmeği daima izhar eden bir çok âyet mevcuttur. Hatırlanması gerekenlerin en meşhuru da yukarıda zikrettiğimiz âyettir. Konuyu fazla uzatmamak için diğer âyetleri zikretmeyeceğim. Sadece Allah'ın "*Biz Zikr'i sana indirileni açıklayasın diye indirdik.*" âyeti üzerinde duracağım. Bu âyette Resûlullah'a Kur'ân'ın indirildiğine ve O'nun bu Kur'ân'ı açıklama vazifesi ile görevlendirildiğine dair açık nas var. Âyette sözü edilen beyan, sünnet-i seniyyedir.

Bunun manası şudur: Allah Kur'ân'ı anlama işini -saf arab olsalar bile- sadece arablara bırakmadı. Peki acem türü arab olanlarda durum ne olur? Hele hele arablaşmış yabancılar ise bunların hali ne olacak? Bunların Resûlun açıklamalarından müstağni olmaları mümkün değildir. Çünkü bu açıklama işi, Allah'ın Resûlünün kalbine indirdiği ikinci bir vahiydir. Ancak Allah'ın hikmeti vahyin; tilaveti ile ibadet olunan- "**vahy-i**

metlûv" -ki bu Kur'ândır- ve Kur'ân gibi tilavet edilmeyen ve hıfzı vacip olan "**vahy-i gayri metlûv**" olmasını gerektirdi. Hıfzının gerekliliği ise mübeyyen(Kur'ân)'in anlaşılması için bir mübeyyine, veya Resûl-i Zîşan'ın kendisiyle mükellef olduğu "**beyan**"a ihtiyaç olmasından kaynaklanmaktadır.

Ben "*Arabın dilini çok iyi bilen bir arab da olsa hiç bir fert Kur'ân'ı tek başına anlayamaz.*" dediğim zaman bazıları bunu çok garib karşılamaktadır. Söylesenize Kur'ân'ın kendi dilleriyle indirildiği sahabeden arab lûgatını daha iyi kim bilebilir? Buna rağmen onlara bile bazı âyetler müşkil gelmişti de onları anlayamamışlar ve Resûlullah'a o âyet hakkında sualler sormuşlardı.

Buna bir örnek olarak İmam Buhârî'nin "**Sahih**"ine, İmam Ahmed'in "**Müsned**"ine aldığı İbn Mesud'dan rivâyet edilen şu hadisi verebiliriz: Resûlullah (s.a.v.), "*İman edip imanlarına zulüm karıştırmayanlar için güvence vardır. İşte onlar hidâyete erenlerdir.*" âyetini ashabına okuduğu zaman ashab başka bir takım âyetlerin manasını anlayamadıkları gibi bu âyetin manasını da anlamakta güçlük çektiler ve âyeti anlaşılması gerektiği gibi anlayamadılar. Çünkü âyette anlaşılması güç olan ve açıklanmaya ihtiyaç duyan bir hüküm mevcuttu.

Şimdi "*İman edip...*" âyetinde onlara müşkil gelen manayı açıklayayım. Onlar: "*Ya Rasûlallah! Zulüm yapmadığımız bir yer var mı ki!*" demişlerdi. Bununla âyetteki "**zulüm**" ifadesinden -kişinin nefesine, arkadaşına , ailesine ve benzeri şahıslara yapılan- her türlü zulmu anladıklarını ifade etmek istiyorlardı. Ancak Rasûlullah durumun onların akıllarına geldiği gibi olmadığını, buradaki "zulm"un büyük zulüm olan "**şirk**" olduğunu söyler ve salih kul Lokman(a.s.)'in oğluna yaptığı şu nasihatını zikreder: "*Ey oğlum! Allah'a şirk koşma! Çünkü şirk büyük bir zulümdür.*"

Hz. Peygamber'in ashabı, arabın en fasihleri olmalarına rağmen âyetteki bu ifade onlara müşkil gelmiş, bu müşkilleri de ancak Rasûlullah'ın açıklamalarıyla halledilebilmişti. İşte bu,

"Biz sana Zikri indirdik ki sana indirileni insanlara açıklayasın." âyetinde Allah'ın işaret ettiği şeydir. Bundan dolayı Rasûlullah'ın hadislerinin yardımı olmadan Kur'ân'ın kendi başına hiç kimse tarafından anlaşılamiyacağına iyice inanmamız ve kafalarımıza iyice yerleştirmemiz gerekmektedir.

Rasûlullah da şöyle buyurmuşlardır: "Size iki şey bırakıyorum. O ikisine sınıksı sarıldıkça sapıtmazsınız. Onlar, Allah'ın kitabı ve benim Sünnetimdir." Başka bir rivâyette ise "sünne-tim" yerine "ehl-i beytim" kullanılmış ve şöyle denilmiştir: "Kur'ân ve ehlim havzda birleşinceye kadar birbirinden ayrılmazlar."

Size bir değil, iki şey bırakıyorum. Tek değil, iki vahiy bırakıyorum. Bu iki şey(Kur'ân ve benim sünnetim)e sınıksı sarılırsanız sapıtmazsınız. Bu hadisin manası şudur: Bu iki şeyden sadece birine sarılan her grup sapıtmış, kitap ve sünnetten uzaklaşmıştır. Sünneti bir tarafa bırakıp da sadece Kur'ân'a itibar edenlerin durumu, Kur'ân'ı ihmal edip sadece sünnete ittiba edenlerin durumuna benzer. Her ikisi de açık bir sapıklık içindedir.

Gerçek hidâyet ve nur, Kitabullah'a ve Sünnet-i Resûlullah'a beraber uymaktır. Rasûlullah da zaten bu sahih hadiste Rabbimizin kitabına ve peygamberimizin sünnetine sarıldıkça sapıtmayacağımızı bize müjdelemektedir. Bundan ötürü Kur'ân'ın, Kur'ân ve Sünnet'le tefsir edilmesinin gerektiği tefsir ilminin usul kaidelerinden olmuştur. Ben de şu noktaya dikkat çekmek istiyorum: "**Kur'ân tefsirinin; önce Kur'ân ve sünnetle, sonra sünnetle yapılması gerekir.**"

Dikkat ederseniz bazı kitaplarda okuduğunuz gibi "Kur'ân; önce Kur'ân'la, sonra ikinci olarak Sünnetle tefsir edilmesi gerekir." demiyorum. Bu, insanı üzüntüye garkeden korkunç bir hatadır. Çünkü Sünnet -bildiğiniz gibi- Kur'ân'ın mücmelini açıklar, amm'ını tahsis, mutlakını takyid eder ve hiç bir müslümanın müstağni kalamıyacağı bir çok benzeri açıklamalarda bulunur. Bundan dolayı Kur'ân'ın sadece Kur'ân'la tefsir edilmesi caiz olmaz. Bilakis Kur'ân'ın, Kur'ân

ve sünnetle beraber tefsir edilmesi gerekir. Bu yüzden Hz. Peygamber de biraz önce geçen hadisinde "*O ikisi Havz'da birleşinceye kadar ayrılmazlar.*" buyurmuştur.

Sonuç olarak Kur'ân'ın bir âyeti(özellikle de itikat, amel ve ahlakla ilgili olanı)ni tefsir etmek isteyen her bir müfessire düşen görev, Kur'ân ve sünnetin arasını cemetmesidir. Niçin diyeceksiniz? Çünkü Kur'ân'daki bir âyet, [tam anlaşılabilmesi için] Resûlullah'ın açıklamasına ihtiyaç duyabilir.

Bu konuyu tamamlamak için ilim ehli özellikle de usulcülerce iyi bilinen ve gerek Usûl-ü Fıkh'ın İctihad ve Kıyas bahislerinde kullanılan, gerekse bazı Sünen'lerde zikredilen Muaz b. Cebel'den mervî şu hadisi de hatırlatmak yerinde olacaktır:

"Hz. Peygamber Yemen'e gönderdiği Muaz b. Cebel'e:

-Orada önüne bir problem getirildiğinde ne ile hükmedeceksin?

-Allah'ın Kitabı ile.

-Allah'ın Kitabında bulamazsan?

-O zaman Resûlullah'ın Sünnetiyle.

-Resûlun Sünnetinde de bulamazsan?

-Kendi görüşüme göre icihad ederim ve vazgeçmem.

Resûlullah bu cevaplar karşısında şöyle buyurur:

-Peygamberinin elçisini, Allah ve Resûlünün hoşnut olduğu (cevaba) muvaffak kılan Allah'a hamdolsun."

Şurasını kesinlikle bilmeliyiz ki bu hadis, muhaddisler tarafından isnad açısından sahih kabul edilmemiştir. -Burada kullandığım "**tansîs**" ifadesinden, bir çok hadis aliminin bu hadisin senedinin zayıf olduğuna karar verdiklerini kastetmekteyim.- İlkini İmam Buharî, sonuncusunu da İbn Hacer el-Askalanî'nin oluşturduğu sayıları 10'a varan klasik ve modern hadisçilerin bu hadis hakkındaki görüşlerini "**Silsiletü' Ahâdisu'z-Zaife ve'l-Mevdûa ve Eseruha's-Seyyi' fi'l-Ümme**" adlı

kitabımda zikrettim. Daha geniş bilgi almak isteyenler oraya müracaat edebilir.

Görünen o ki, bu hadis, imamların açıklamalarına göre sahih değildir. Hadis usul kaidelerinin de delalet ettiği gibi bu hadiste sıdk ve hıfz'ı bilinmemesi bir yana "**cehalet**"le maruf (hadis rivâyet ettiği bilinmeyen) bir şahıs mevcuttur. Hadis râvîsinde aranan "**hıfz**" ve "**sıdk**" gibi vasıflar onda bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu şahıs, "**Mechûlu'l-Ayn**"dır [ve rivâyet ettiği hadis alınmaz.] Aynı zamanda hadis münekkidi Hafız İmam Zehebî ed-Dımeşkî "**Mizânu'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl**" isimli muhteşem eserinde bu râvînin "cehaleti"ne hükmetmiştir.

Bildiğimiz gibi bu hadis sened açısından hadis ulemasınca zayıf sayılmıştır. Bu münasebetle bu hadisin metin açısından da münker olduğunu söylememiz gerekir. Bu yargı geçen ifadelerimizden anlaşılmaktadır. Çünkü yukarıda Kur'ân ve sünnet'e beraber müracaat etmenin gerekliliği hakkında geçen ifadelerimiz, bu hadisin batıl olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Yukarıdaki rivâyette Kur'ân'dan sonra sünnet, sünnetten sonra da rey zikredilmiştir. Bu tür bir açıklama, Kur'ân'ın yerinin sünnetin; sünnetin yerini ise reyin almasını gerektirmektedir. Sünnette nas bulamayan bir fakih veya bir araştırmacı reye müracaat edecek? Kur'ân'da bulamayınca da sünnete başvuracak? Bu tür bir yaklaşım kesinlikle islâmî değildir. Fıkıh ve Hadis ulemasının hiç birisi, "*Ne ile hükmedeceksin? Allah'ın Kitabıyla. Onda bulamazsan? Resûlun sünnetiyle...*" şeklindeki bir muhtevaya sahip olan bu sıralamaya tabi olmamıştır. Bu hadisin metninin kabul edilemez olduğunu - sözü uzatmamak için- bir örnekle açıklayalım.

Hepimiz Allah'ın "*Size ölü eti ve kan haram kılınmıştır.*" âyetini hepimiz biliriz. Deniz ölüsü hakkındaki hükümden habersiz olan birisi, bir fakihe Muaz hadisindeki sıralamayı dikkate alarak deniz ölüsünden sorsa önce Kur'ân'a bakar ve Kur'ân'dan cevap olarak "*Size ölü eti ve kan haram kılınmıştır.*"

âyetini bulur. Bu âyete bakınca fakihin cevabı balık ölüsünün haramlığına hükmetme şeklinde olacaktır. Aynı şekilde ciğer ve dalak hakkında sorulan soruya da **"haramdır."** cevabını verecektir. Çünkü hem kan kelimesi âyette -Size ölü eti ve kan haram kılınmıştır.- ölü üzerine atfedilmiş hem de ciğer ve dalak da kandan meydana gelmiştir. Bu durumda sadece bu âyete itibar edilerek deniz ölüsü hakkında verilecek olan hüküm, İslama uygun olmayacaktır. Çünkü biraz önce söylediğimiz gibi İslam sadece Kur'ân'dan ibaret değildir. Bilakis Kur'ân ve Sünnetten oluşan bir bütündür. Peki öyleyse bu âyetle ilgili Resûlullah'ın tamamlayıcı açıklaması nedir? Bu konuyu aydınlatma babında isnadında bir takım ileri-geri konuşmaların bulunmasıyla beraber başka bir tarikle İbn Ömer'den mevkûfen sahih olarak rivâyet edilen ve Hadis Ulemasınca mevkuf sayılan şu rivâyet Hz. Peygamber'den gelmiştir: *"Bize iki ölü ve iki kan helal kılınmıştır: İki ölü; balık ve çekirge; iki kan ise, ciğer ve dalaktır."*

Kan ve et çeşitlerinin bazısının mubah olduğunu açıklayan bu hadise ek olarak İmam Müslim'in "sahih"ine aldığı başka sahih bir hadis daha bulunmaktadır. Hadis aynen şöyledir:

"Resûlullah, başına komutan olarak Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ı tayin ettiği bir seriyeye çıkardı. Grup deniz kıyısına ulaşmışlardı. Yanlarında yiyecek olarak hurma vardı. Ne varki o da bitmeğe yüz tutmuştu. Hurma iyice azalınca Ebu Ubeyde herkese tek tek hurma dağıtıyordu. Daha sonra ansızın deniz kıyısında uzaktan kocaman bir nesne gözlerine çarpmıştı. Yanına varınca onun koskoca bir balık olduğunu görmüş ve onu alıp afiyetle yemişlerdi. Sırtındaki kılçıklarından birisini yere dikildiğinde altından bir kişi geçebilecek kadar büyük olan bu balığı, Allah Resûlullah'ın ahabını doyurmak için kendi kudretiyle denize atmıştı. Hz. Peygamber'e döndüklerinde onlara şöyle sormuştu: "Yediğiniz şeyden yanınızda yok mu?..."

Bu hadis, *"deniz ölüsü helaldir."* şeklindeki İbn Ömer'in delalet ettiği mananın bir bölümünü delalet etmektedir. Durum böyleyken sünnete itimat etmeyen bir **"Kur'âncı"**nın veya Kur'ân'cılarının te'sirinde kalan bir kimsenin durumu ne olacak?

Deniz ölüsü, balık ve benzerleri hakkında sorulduğunda sadece Kur'ân'a itimat ettiğinden "*Allah Kur'ân'da "Size ölü eti ve kan haram kılınmıştır."* buyurmaktadır. Dolayısıyla balığın eti haramdır. " diyecektir. Ancak "*Resûle itaat, Allah'a itaat gibidir.*" hükmünü koyan Kur'ân'a baktıkları zaman bu tür sahişların sünnete dönmesi, onu Kur'ân'la bütünleştirmesi ve aralarını tefrik etmemesi gerektiğini anlayacaktır.

Sonuç olarak "*Size ölü eti ve kan haram kılınmıştır.*" âyeti kerimesi ile ilgili haramlık hükmü, deniz ölüsü ve çekirge dışındaki ölüler; ciğer ve dalak dışındaki kanlara şamil olmaktadır. Peki bu istisnalar nereden kaynaklanmaktadır? Elbetteki Resûlullah'ın beyanından.... İşte meselenin bu yönü çok ehemmiyetlidir. Şeriat tamamen Sünnetin Kur'ân'a eklemesi üzerine kurulmuştur. Bundan dolayı İmam Şafî'nin şöyle bir rivâyeti bize ulaşmıştır: "*-Şartlarına uygun sahih- sünnetin tümünü, Allah Resûlüne öğretmiştir.*" Bu sözle İmam Şafî, şunu kasetmiştir: "Sünnet Kur'ân'ın içerisinde barınmaktadır. Allah, müslümanların açıklanmasına ihtiyaç duldıkları âyetlerin beyanını nebisine ilham etmiştir." Bu misalin konumuzun anlaşılması için size yeterli olacağı kanaatindeyim. Sonuç olarak Kur'ân tefsirinde kaide, Kur'ân ve Sünnet'e beraber müracaat etmektir. Bu yüzden bizim "Önce Kur'ân'a sonra da sünnete başvurmamız." dememiz doğru olmaz. Çünkü bu tür bir ifade ile Kur'ân ikinci plana itilmektedir.

İlim ehlinin konuşması gereken konulara girmek istemiyoruz. Ancak şu kadarını söyleyelim. Evet... Sünnet vürud açısından tevâtüren bize gelen Kur'ân'a nisbetle ikinci derecededir. Ancak amel açısından sünnet Kur'ân gibidir. Allah ile Resûlünü, Allah'ın kelamıyla Resûlünün kelamını birbirinden ayırmak caiz değildir. Hadis ilminde mütahassis alimlerin yaptığı ayırım ise rivâyet ilmiyle ilgilidir. Dirâyet ilmi, fıkıh ve Kur'ân'ı anlama ile alakalı olanlarda ise Allah'ın kitabı ile Resûlün sünneti arasında bir fark yoktur.

Bu bizi, Peygamber'in sünneti hakkında şek ve şüpheye düşenlerin; kendisi, usülleri ve râvilerinin terâcimi hakkındaki

bilgisizliklerinden dolayı dillerine doladıkları başka bir konuya götürür ki bu konu âhâd ve mütevâtir hadis konusudur. Bu iki hadis çeşidinden biri olan Âhâd hadisi, ancak ümmetin hadiste otoriter olan bazı âlimleri istifade edebilir. Müslümanların çoğunluğu ise zikredilen bu teferruatın bir şey anlamadığı gibi bu tafsilat onları bazı şüphecilerin akıllarının iman edemediği hadis ulemasının bildiği herhangi bir yolla sahih olarak Resûlullah'tan gelen hadisler hakkında şüpheye düşmelerine sebep olabilir. Dolayısıyla hadislerin "**hasen, sahih, hasen li zâtihi, hasen li gayrihi, sahih li zâtihi, sahih li gayrihi, sahih garib, sahih müstefid, sahih meşhûr, sahih mütevâtir**" şeklindeki uzun uzun yapılan taksimata müslümanların çoğunun ihtiyacı yoktur. Bu tür teferruat ilim ehli içindir. İlimle uğraşmayan büyük müslüman kitle, ilim ehlinde bir hadisin sahih olduğunu öğrendiklerinde ona iman etmeleri ve onu tasdik etmeleri kendileri için yeterli, hatta vaciptir.

Ehli İlmin -tüm müslümanların değil- yapması gereken bu teferruatla uğraşanlar; aslında müslüman kitleyi sahih hadislerle inanmamaya teşvike teşebbüs etmektedirler. Niçin? Hadis, âhâd bir hadistir. Âhâd hadis kısaca: "**Tevâtür derecesine ulaşmayan hadistir.**" "**Tevâtür**" ifadesi ile hadisçiler "*bir hadisi Resûlullah'tan yalanda birleşmesi mümkün olmayan bir çoğunluğun rivâyet etmesini*" kastediyorlar. Sonuçta bir çok ihtilaf çıkıyor. Benim inanışına göre bu ihtilaf rahmettir. Çünkü bir şeyde ihtilaf etmek, o şeyin yoruma açık olduğunu ortaya koyar. Bazıları tevâtür sayısı için 100 kişi derken bazıları da on sayısı minimum olmak üzere çeşitli rakamlar verirler. Daha açık bir ifade ile bir hadisi Rasûlullah'tan maksimum seviyede 100 kişi minimum seviyede 10 kişi -mesela sahabeden yüz kişi tabiundan on kişi- rivâyet etmez ve böylece durum hadis kitaplarında tescil edilmezse bu hadis mütevâtir sayılmaz.

Hadis mütevâtir olursa o hadise ne gerekir veya mütevâtir olmazsa onun durumu nasıldır? Hadis uleması tevâtür derecesine ulaşmayan âhâd hadise gaybî konular(akaid)da müracaatın caiz olmadığı hükmünü vermişlerdir. Ahkama

taalluk etmeyen her hadis mütevâtir olmayınca itibar edilmeyeceğini söylemişlerdir.

Biraz önce zikrettiğim tafsilata girişenler, bunun vakıya uygun bir tafsilat olduğunu zannettiler. Ama bu tafsiatı kim yapacak? Onlar mı? Onu ancak her asırda sayıları çok az olan otoriter hadis alimleri yapabilir.

Mütevâtir hadis için Hadis ulemasının üzerinde ittifak ettiği bir örnek verelim. "*Kim bana kasden yalan isnad ederse, cehennemdeki yerini hazırlasın.*" Bu hadis fiilen mütevâtirdir. Niçin? Çünkü bu hadisi 100'ü aşkın sahabe rivâyet etmiştir. Mütevâtir için bu misal sana yeterli olacaktır.

Sizden biri için bu şartlar oluştuğunda hadis onun nazarında mütevâtir olmaktadır. Peki size "Şu hadis mütevâtirdir." dediğim zaman benim tarafımdan sizden tevâtür kalkmış olur. Bu durumda size gereken şey, benim ve benden öncekilerin yaptığı gibi hadisler sizin nazarınızda mütevâtir oluncaya kadar tabi olmamanızdır. Müslümanlara hiç bir faydası olmayan felsefeye benzer bu tafsilat sizin için önemli ise şu noktaya dikkat etmelisiniz: *Hadîste tevâtürü şart koşturmak, Hz. Peygamberin hadislerini açığa almaktan başka bir şey değildir.* Böyle düşünüldüğü için bugün bizler bazısının grup, bazısının da fert bazında "*Bu şartlar ahkamla ilgili hadislerde değil gaybî işlerde, akaid konularında geçerli olmaktadır.*" diyerek âhâd sahih hadisleri reddettiklerini görmekteyiz.

Hiz. Peygamber'in ashabının Resûlün hadislerini gerek kendi dönemlerinde -Resûlullah zamanında yaşayan Yemenliler gibi- Resûlü görmeyen onun sohbetinde bulunamayan gerekse kendilerinden sonraki dönem nasıl naklettiklerini görmek için Asr-ı saadete bir uzanalım. Hiz. Peygamber'e ulaşmaları kolay ve hatta mümkün olmayan muasır insanlara, Hiz. Peygamber Muaz'ı, Ali'yi ve Ebû Mûsâ el-Eşarî'yi farklı zaman ve mekanlara göndermiştir. İnsanları İslama çağırması için gönderdiğinde Muaz b. Cebel'e ne demişti Hiz. Peygamber? Sahiheynde geçtiği ve sizlerin de hatırlayacağı gibi Resûlullah şöyle demişti: "*O insanları kendisine çağıracağın ilk şey,*

Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in Onun Resûlü olduğuna şehadet etmek olsun. Onu kabul ettiklerinde onları namaza çağır..."

Hadise bakıldığında şunlar göze çarpmaktadır: Namaz İslamın emirlerinden biridir. Böyle olmasına rağmen bu hadiste ilk etapta Hz. Peygamber'in Muaz'a namaza çağırma emrinden önce tevhide çağırma emri yer almıştır. Tevhid ise İslam'ın esasıdır, akidenin temelidir. Dikkat ederseniz Muaz b. Cebel insanlara bu emri tebliğ ettiğinde bu haberin âhâd mı mütevâtir mi olduğunu görürsünüz. Her akli başında olan kimse bu haberin bir ferde ait âhâd bir haber olduğunda şüpheye düşmez. Ve siz yine dikkat ederseniz bu haber'in Muaz'ın kendilerine tevhide davet için gönderildiği Yemenlilere Allah ve Rasûlu'nun huccetinin ulaşp ulaşmadığını anlarsın. "*Âhâd hadis ile akide sabit olmaz.*" şeklinde felsefe yapanların bu sözlerinin manası şudur: Resûlun sadece sahabîsi Muaz'ı göndermesiyle Allah'ın ve Resûlünün hucceti yerine gelmiş olmaz. Aksine Resûlun tevâtür sayısınca adam göndermesi gerekir." Bundan dolayı ben "*Haber-i vâhid'le akide sabit olmaz.*" diye iddia edenlere bir kez daha şunu söylemek istiyorum: Sizden biriniz -hitab, âhâd hadisi huccet kabul etmeyenlerdir.- İslama davet için küfür memleketlerinden birine gitse, hiç şüphesiz ki davet edeceği ilk şey akide olacaktır. İslamda davet edilecek ilk akaid meselesi ise Allahtan başka ilah olmadığına, Hz. Muhammed'in de onun Resûlü olduğuna şehadet etmektir. Ancak biraz önce işaret ettiğimiz bu grubun reisleri kitaplarında "**İman Yolu**" adı altında bir bölüm açmıştır. Buradaki "**Yol**"dan, İslam beldesinde müslümanları, küfür beldesinde de kafirleri İslam'a davette takip edilecek metodu kasetmektedir. Diyorum ki sizden biriniz imanın yollarını anlatmak için insanlara giderseniz yolun sonunda "*Haber-i vâhid'le akide sabit olmaz.*" karşınıza çıkacaktır.

İnsanlar toplanmışlar, sizin konferansınızı dinliyorlar. Ve siz sözü "İman'ın Yolları" konusuna getirdiniz ki "*Haber-i vâhid'le akide sabit olmaz.*" da bu konunun bir parçasıdır. Konferansı takip edenlerden biri kalksa: "*Üstad! Siz şu an bize*

İslam akidesini öğretiyorsunuz." dese ve "Haber-i vâhid'le akide sabit olmaz." sözünüzü zikretse; Sonra da: "Böyle diyorsunuz ama siz de İslam akidesini öğretmek için huzurlarına çıktığınız müslümanlardan sadece birisiniz. Bize öğrettiğiniz metoda göre sizin bu anlatımınızla Allah'ın hücceti kaim olmaz. Çünkü siz âhâdsınız, fertsiniz. Sizin memleketinize dönüp İslam hakkında konuştuklarınıza şahit olmaları için tevâtür sayısınca adam getirmelisiniz" dese bu durumda üstadın hali nice olur?

Bu mu İslam? Sizin Muaz, Ali ve Ebâ Mûsâ el-Eşarî'nin fert fert insanlara İslamı öğretmek için gönderildiklerini anlatırken zikrettiğim hadisten haberiniz yok mu? Haber-i vâhidle ilgili bu inancınızın İslamî olduğunu nereden çıkarıyorsunuz? Selef-i Salih hadislerin mütevâtir ve âhâd diye taksimatından haberi yoktu. Size düşen, -Kur'ân ve sünnet birlikteliğini anlamak suretiyle zihinleri temizlenmemiş olan noksan akıllıların değil- hadis ehlinin sahihliğine şahadet etmeleri durumunda Resûlul-lah'tan gelen hadisleri kabul etmektir. Mütevâtir olmayıp âhâd olsa da Kur'ân'ın sünnetle tefsiri gerektiğinde bize düşen, Allah'ın "...Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz; -Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız- onu Allah ve Resûlüne götürün. Bu sizin için hem daha hayırlıdır, hem de sonuç bakımından daha güzeldir." sözüne inanarak Allah'ın kitabını tefsir ederken âhâd hadislere de itibar etmemizdir. İşte bu Kur'ân tefsirinde takip etmemiz gereken metod budur. Ancak "Bazı âyetler vardır ki bunları tefsir eden hadisler bulunmaz." diye düşünülebilir. Bu durum için en iyi, en mükemmel yöntem nedir?

Bu soruya şöyle cevap verebiliriz: Ehli İlimce malum olduğu gibi sünnette Kur'ân'ı tefsir edecek bir materyal bulamadığımız zaman yapmamız gereken, özellikle sahabe olmak üzere selefın tefsirine müracaat etmektir. Bunların başında Abdullah b. Mesud yer alır. Çünkü o hem peygamberimizin en eski sahabîlerinden biri, hem de Kur'ân'ın manası ve tefsiri hakkında Resûle çok soru soran biriydi.

İkinci olarak Abdullah b. Abbas gelir ki İbn Mesud onun hakkında "Kur'ân'ın Tercümanı" ifadesini kullanarak Kur'ân'ın

tercümanı olduğuna şehadet eder. Buna göre biz Kur'ân ve Sünnette bir açıklama bulamadığımız zaman bir derece daha inerek sahabeye müracaat ederiz. Bunların başında İbn Mesud gelir, onu İbn Abbas takip eder. Bu ikisinin dışında âyetin tefsiri hakkında kendisinde rivâyet bulunan diğer sahabîlere müracaat edilir. Sahabe arasında bir ihtilaf olmadığı için onlardan gelen rivâyetleri gönül hoşluğu ile kabul etmek gerekir.

Sahabe'de bir materyal bulamazsak bu durumda Said b. Cübeyr, Tavus gibi özellikle İbn Abbas olmak üzere sahabeden Kur'ân tefsirini almaya ihtimam gösteren Tabiuna müracaat etmemiz gerekir.

Kur'ân'da bazı âyetler Resûlullah'ın açık bir beyanı olmadığından rey ile tefsir edilir. Müteahhirun'dan bazıları bu tür âyetlerin tefsirini bir mezhebin görüşleri doğrultusunda yapmıştır. Bu, tehlikeli bir noktadır. Çünkü âyetler sırf mezhebin görüşlerini desteklemek amacına yönelik tefsir edilmektedir. Üstelik müfessirler, bu âyetleri mezhep ehlinin tefsirinden farklı bir şekilde tefsir etmektedirler.

Bu konuyu daha iyi anlamamız için Müzzemmil suresinin "Kur'ân'dan kolayınıza gelenleri okuyun..." âyetini misal olarak vermemiz mümkündür. Bazı mezhebler bunu uzunca bir âyet veya kısa üç âyet şeklinde çerçevesi tayin edilen namazda okunması vacip olan "mutlak tilavet" olarak tefsir etmişlerdir. Halbuki Nebiden "Fatiha suresini okumayanın namazı namaz değildir." şeklinde sahih hadis bize gelmiştir. Ayrıca aynı manada "Fatiha suresini okumayan kimsenin namazı eksiktir, namazı eksiktir, namazı eksiktir, tamamlanmamıştır." şeklinde başka bir hadis daha mevcuttur.

Bu iki hadis, geçen Müzzemmil âyetinin "mutlak kıraat" iddiasıyla tefsirini reddetmiştir. Âyet "Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun." diyor, bunlar -bazı müteahhirin mezhepçiler- da: "Kur'ân'ın tefsiri ancak mütevâtir sünnetle olur. Tekrar mütevâtir bahsine dönerek Kur'ân'ın tefsiri ancak mütevâtir sünnetle olur." diyorlar. Daha açık bir ifade ile mütevâtirin tefsiri ancak mütevâtir ile olur, demeğe getiriyorlar. Ve okuyanın

"Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun." âyetinden ilk anda kafasında beliren manaya itimad ederek geçen iki hadisi de reddediyorlar.

Halbuki alimler -müteahhirûnuyla mütekaddimûnuyla tüm müfessirler- âyetteki "Okuyun." ifadesinden maksadın, "gece namazında kolayınıza geldiği kadar namaz kılın." olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü Hz. Allah bu âyeti, Müzzemmil sûresinin "*Rabbin senin gecenin üçte ikisinden daha azında yarısında veya üçte birinde kalk(ıp namaz kıl)dığını; seninle beraber böyle bir topluluğun da böyle yaptığını biliyor. Geceyi ve gündüzü takdir eden Allah, sizin onu sayamıyacağınızı (zamanı hesap edip gecenin belli saatlerinde kalkamıyacağınızı) bildiği için sizi affetti... Artık (belli bir saat gözetmeden) Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun(ne miktar kolayınıza gelirse o kadar gece namazı kılın, kendinizi zorlamayın.)*" âyeti ile ilgili olarak zikretmiştir. Dolayısıyla Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun."un manası "Gece namazından kolayınıza geleni kılın." dır. Yoksa âyet, özellikle gece namazında insanın okumasının vacip olacağı kıraat ile alakalı değildir. Allah müslümanlara gece namazını kolaylarına geldiği kadar kılmaları için bu âyetle bu mükellefiyeti kolaylaştırmıştır.

Dolayısıyla bildiğiniz gibi Rasûlullahın 11 rekat olarak kıldığı gibi kılmaları müslümanlara vacip değildir. Yukarıdaki âyetin manası kısaca budur. Bu tür kullanım, arab üslûbunda "İtlaku'l-cüz' ve iradetü'l-Küll(parçayı zikredip bütünü kastetme)" adını almaktadır. Âyette "namaz kılmak" küll, kıraat ise cüzdür. [Dolayısıyla "kıraat" zikredilerek "namaz" kastedilmiştir.]

Arab dilcileri bu üslub hakkında şunları söylemektedirler:"Cüzü zikredip küllü murad etme" şeklindeki bu Arab Üslûbu, külden bu cüzün ehemmiyetli bir yere sahip olduğunu ifade etmek için kullanılır. Mesela Allah'ın "Güneşin sarkmasından (aşağı kaymasından) gecenin kararmasına (yatsı vaktine) kadar namaz kıl ve sabahın Kur'ân'ın(ı uzunca Kur'ân okunan sabah namazını) da (unutma)..." âyetinde de "durum

aynıdır: "Fecr Kur'ânı"ndan maksat, "fecd namazı"dır. Burada da aynı şekilde cüz zikredilmiş küll kastedilmiştir. Arabın bu üslûbu meşhurdur.

Bütün bunlardan ötürü Müzzemmil âyetinin selef ve halef arasında bir ihtilaf olmaksızın tefsir alimleri bu şekildeki tefsirlerinden sonra "âhâd hadistir." iddiasıyla yukarıdaki birinci ve ikinci hadisi reddetmek caiz olmadığı gibi "Âhâd hadisle Kur'ân tefsiri caiz değildir." demek de yerinde bir hareket değildir. Çünkü mezkur âyet, ilk önce Kur'ân lûgatını çok iyi bilen ulemanın sözleriyle tefsir edilmiştir. Üstüne üstlük nebinin hadisi, Kur'ân'a muhalif olmaz. Bilakis -konunun başında zikrettiğimiz gibi- onu tefsir eder, açıklar. Âyet, farz veya nafîle namazda Müslümanın okuması vacip olan kıraat konusuyla yakından uzaktan alakası yokken hem nasıl muhalefet etsin. Biraz önce zikredilen iki hadisin konuları ise tamamen kıraatle alakalı olduğu aşikardır. Hadisin ilki, Fatihâ suresini okumayanın namazı olmaz." ile ikincisi "Fatihâyı okumayanın namazı, eksiktir, eksiktir, eksiktir, tamam değildir." namazda fatihâyı okumayanın namazının eksik, dolayısıyla batıl olacağını ifade etmektedir.

[Kur'ân-sünnet beraberliği ve senedi ve metni sahih olmak şartı ile âhâd hadislerin de Kur'ân tefsirinde kullanılabileceği] gerçeğini tamamen anladıktan sonra ilk olarak hadis kitaplarında bulunan, ikinci olarak da sahih senedlerle rivâyet edilen nebinin hadislerini gönül rahatlığı ile kabul eder ve bu içinde bulunduğumuz asırda işittiğimiz "*Ahkamla ilgili olmadığı müddetçe âhâd hadise iltifat etmeyiz. -Hz. Peygamber'in fert olarak Muaz'ı akidenin ilk temeli olan tevhid'e çağırdığını bilmelerine rağmen- Akaid konuları âhâd haberlerle sabit olmaz.*" şeklinde âhâd hadislerle ilgili yapılan felsefelerden dolayı bu hadisler hakkında şek ve şüpheye düşmeyiz. Sonuç olarak "Kur'ân'ı nasıl tefsir etmeliyiz?" konusu hakkında bu kadar açıklamanın yeterli olduğu kanaatindeyim.